

Szabó András

Szakadás és elérés¹

SZOCIALIZÁCIÓS SZÜKSÉGHELYZETBEN

Számos szervezet keresi manapság a kapcsolatot a fiatalokkal, elképzeléseik, funkciójuk szerint a lehető legkülönbözőbb módon arra törekedve, hogy segítsék őket elképzeléseikben, legáltalánosabb értelemben a felnőtté válásukban. Közöttük vannak már jónéhányan, amelyek első sorban azokkal a tízen-huszonevevesekkel kapcsolatban keresik a feladatukat, akik nagyon nehezen alkalmazkodnak, nehezen találják a helyüket. Ők a problémás fiatalok, a segítségre szoruló, a megértést keresők. Akikkel feltétlenül foglalkozni kell. Csak az a baj, hogy ezek a fiatalok igazán nem mindig hagyják magukat. Vagyis egyáltalán nem mindegy, hogy ezek a találkozások miképpen történnek...

Az elkövetkezőkben azon nehezen alkalmazkodó fiatalok helyzetét, illetőleg a személyes környezetükkel kapcsolatos viszonyokat próbálom átgondolni, akik minden intézményes kapcsolattól (családtól, iskolától stb.) távolra kerültek. Akik úgy érzik, megoldatlan problémáik vannak, de teljesen egyedül maradtak, illetőleg azoknak az intézményes, szakmai törekvéseknek keresem a lehetséges jellemzőit, amelyek segíteni szeretnék őket, és – különféle módon – találkozást kínálnak a bajok közelében élő fiataloknak, el kívánják érni őket.

Célközönség

Nehéz ezeket a fiatalokat valójában bárhová is besorolni. Róluk leginkább a megjelenésük és különféle megnyilvánulásaik alapján szoktak beszélni. Azok is inkább minősítésnek tűnnek, mint érdemi azonosításnak (hátrányos helyzetűek, drogosok, elvált szülők gyermekei, állami

gondozottak, halmozottan hátrányos helyzetűek stb.). Nem is lehet igazán egyértelműen meghatározni őket, de velük kapcsolatban valahogy egyként fogalmazzák (a felnőttek), hogy az együttélés – többség által tiszteletben tartott – szabályait egységesen nem képesek (nem tudják, nem akarják) elfogadni. Ám ez a megállapítás sem biztos, hogy teljes mértékben megállná a helyét – igazán nagyon keveset lehet tudni róluk. Legfeljebb az látszik, hogy viszonyuk a világgal hétköznapi ütközetek sora, és a közelebbi és távolabbi környezetüknek nem egykönnyű velük kijönni. Túlzottan öntörvényűek, vagy inkább védekeznek?

Bármilyen elszomorító, a fiatalok egyre könnyebben, egyre nagyobb számban és talán egyre hamarabb szakadnak ki a családjukból és/vagy hagyják ott idő előtt az iskolát. Sokan kerülnek fiatalon minden intézménnyel (és a felnőttek többségével) szembe, és keverednek az őket körülvevő, őket segíteni képes intézményeken kívülre. A kriminális befolyás – bármennyire nem szeretnénk – a fiatalok körében térszerűen erősödik, a fiatalok közül túl sokan válhatnak az erőszak áldozatává és egyben nemritkán az elkövetőjévé is. A mai fiatalok közül többen talán joggal érzik úgy, a felnőtt társadalom nem várja őket. Eltagadhatatlan tény az is, hogy a mai fiatalok közül igen nagy számban maradnak, nőnek fel munkavállalói tapasztalatok nélkül és szorulnak pályakezdet helyett, szerencsés esetben, mindenféle – nem kívánt következmények nélküli – pótmegoldásokra. Önálló egzisztenciát teremteni, netán családot alapítani pedig bátor vállalkozás azoknak a fiataloknak, akik nem tudnak támogatást szerezni otthonról. Így aztán a mai fiatalok számottevő

része valóságos perspektíva és igazi kapcsolatok nélkül él, egyik napról a másikra. A legtöbben azért otthon laknak, mégis mintha fényévekbe kerültek volna minden álmuktól. Lebegnek, valamiféle kényszeres realitásban léteznek, nem igazán szól az életük semmiről.

A felnőtté válás során a fiatalok között, meglehetősen korán, erőteljes különbségek alakulnak ki, jobbra a szerencsésebb háttérrel, jobb alkalmazkodási feltételekkel rendelkező fiatalok javára. Mindez tulajdonképpen rendben is lenne, mármint az, hogy a fiatalok világa leképezi – másként megelőlegezi – a felnőttek között, társadalmi szinten kialakult különbségeket. Azonban a fiatalok között ez a különbség egyrészt a szükségesnél hamarabb jelentkezik (még nem értik, de már élik), másrészt az életkorból fakadó, egymás felé irányuló megnövekedett korosztályi figyelmet és érdeklődést terheli meg és teremt közöttük szinte kezelhetetlen megosztottságot. A korai elszakadás a felnőtté válást segítő intézményektől és a fiatalok erőteljes megosztottsága nem egyszerűen csak az elviselhetőség határáig megnehezíti a fiatalok nagy részének felnőtté válását, hanem indokolatlanul megnöveli közöttük azoknak a „vesztéseknek” a számát is, akik az álmaik és a lehetőségeik szintjén messze alulteljesítenek, akik kétségeikben és választásaikban egyedül maradnak, akik – jobb híján – más „megoldást” keresnek.

A mai fiatalok felnőtté válásának egyértelműen olyan jelenségei vannak, amelyekről egyre kevésbé lehet nem tudomást venni. Mintha öröké valami kényszerű lemaradásban lennének. A fiatalok ismert helyzete és gyakran nem éppen „konform” megnyilvánulásai pedig ijesztő tendenciákra utalnak. A fiatalok néhány nehezebb helyzetben lévő csoportjaival összefüggésben – bármilyen nehéz kimondani – gyakorlatilag szocializációs szükséghelyzet jött létre.

Kilátástalannak látszik számukra a jövő

A saját életükről kialakult kép leginkább rövid távú (messzebbre egyszerűen nem látnak),

amelyben valószerűtlen vagy leküzdhetetlennek látszó akadályok vannak. A nehezebb helyzetben lévő fiatalok mögött ráadásul már egy sor alig feldolgozható, indulatokkal terhes élettörténet lehet, amelyekkel gyakorlatilag magukra maradnak. Az általuk elérhető, pontosabban az általuk kitűzhető célok pedig nehéz előtörténetekkel a hátuk mögött valahogy nem is csábítanak. Nem látnak olyan célt, ami igazán komoly áldozatvállalásra (azaz lemondásra, erőkifejtésre stb.) készítené őket. Olyan messzinek, annyira elérhetetlennek látszanak, hogy azt érzik inkább, nem nagyon érdemes érte (bármire is) vállalkozni. A jövő egésze számukra inkább homályos és valószerűtlen, szinte meseszerű, amiben egyszerűen nem is tudják elképzelni önmagukat. Az az életvitel pedig, amit a saját felnőtt környezetükben látnak – finoman szólva – nem csábítja, nem vonzza őket, sokan közöttük egyszerűen nem is akarnak felnőttek lenni. A fiatalok éppen abban a dinamikus változó életkorban szereznek ilyen nehezen feldolgozható (bénító, lehangoló, kényszerítő) élményt, amikor az eljövendő felnőtt életük szempontjából annyira meghatározó és feltétlenül megvalósítandó álmokat kellene szövögetniük.

Kriminális veszélyek intenzív és tartós jelenléte

Mínthogy a konkrétan kitűzhető és bejárható célok a fiatalok számára alig érzékelhetők, mert túl messze vannak, mert túl sokat kell érte tenniük (ha egyáltalán láthatnak valamit), minden gyorsabban hódít közöttük, ami azonnali sikereket, azonnal vagy nagyon hamar látható „eredményeket” ígér. A társadalmi környezet pedig csak úgy ontja feléjük a deviáns mintákat. Sajátos alvilági „kínálati piac” jött létre, mely ijesztő hatékonysággal vonzza a fiatalokat. A kriminalizálódás tendenciája a fiatalok között egyáltalán nem független attól, hogy a felnőtt társadalomnak „sem erőssége” a törvényesség; nem kifejezetten szabálykövető, törvénytisztelő időket élünk. Mintha az emberek törvényesség-

be, igazságosságba vetett hite manapság a megoldatlannak látszó, a következmények nélküli ügyek révén vizsgázna. Talán nem is véletlen, hogy a felnőtté váló fiatalok között sokak számára a hétköznapi cselekvési tér, a lehetséges társas mozgási tér nem egyszerűen beszűkült, hanem egyértelműen eltolódott a törvényesség határán túlra. Legtöbbször közülük valóságos perspektíva nélkül csupán „műanyag álmokat” ringatnak a gyors meggazdagodásról, a veszélyben helytálló, győzni képes „hősök” tetteiről, és egy sor hamis filmekben kiereklt torz szerepről. Ezek a nehezebb sorsú, problematikusabb fiatalok vélt érdekük és szerény társadalmi tapasztalatuk következtében a lehető legkönnyebben befolyásolható társadalmi csoport, akik talán a legkönnyebben (és látszatra a legkevesebbet) kockáztatnak. Mindez azt is jelenti, hogy a bűnelkövetői tapasztalatokból nagyon hamar indulhat közöttük valódi, következményekkel teli, kriminális karrier.

Teljes elszigetelődés felé – szubkulturális tendenciák

A generációk közötti távolság tradicionálisan nagy, mégis a napi társas viszonyok között szinte fel sem tűnik, annyira beleépült a hétköznapi életbe. Egy-egy társadalmi szituációban manapság már szinte „természetes módon” kerülhetnek egymással szembe fiatalok és idősebbek, akik érdekeik és igényeik mentén, abszurd módon rangsorba állíthatók, vagyis a leghetesebb módon összehasonlíthatók, tulajdonképpen egyszerűen kijátszhatók egymással. A generációs kapcsolatok pedig – éppen a fiatalok felnőtté válása idején – minimálisra zsugorodtak; az egyes korosztályok alig tudnak egymásról valamit. A fiatalok számára mindezt csak tovább élezi a saját korosztályon belül mélyülő szakadékok, növekvő távolságok. Az elmúlt időszakban ismét érzékelhető az a tendencia, hogy a fiatalok egyes csoportjai bezáródnak, és/vagy nyíltan (vagy esetleg valamilyen áttételes módon) szembehelyezkednek egymással és a

környezetükkel. A kriminális befolyás mind-ehhez csak többletterhet, és az ilyen módon kialakuló szubkulturális tendenciák a fiatalok jelzett csoportjaival összefüggésben radikálisan megakadályozzák a társadalmi kooperációs lehetőségeket.

Előítéletes társadalmi környezetben

1. leegyszerűsített személyiségkép; 2. lebecsült sebezhetőség; 3. túlbecsült kompetencia.

Amikor a nemzedékek között ennyire meg-növekedett a távolság, különös módon meghatározóvá vált, hogy milyenek látják egymást az emberek, mi mindent gondolnak egymásról, és legfőképpen miképpen viselkednek egymással. Aligha meglepetés tehát, hogy valóságos kapcsolatok és információ nélkül a fiatalok egyes csoportjaival összefüggésben meg-növekedett a látszat jelentősége, a közvetett, az áttételes tájékozódás, a különféle jelekből következtetés. Ez a tulajdonképpen attributív mozzanat egy sor félreértéssel és félreértelmezéssel jár; a felek legalább annyira nem értik egymást, mint amennyire nem is bíznak egymásban. A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjait pedig – valóságos kapcsolat nélkül – mára már egyértelműen előítéletes társadalmi környezet veszi körül, amely meghatározza ezeknek a fiataloknak a mozgásterét. Ezekről a fiatalokról sokakban kifejezetten leegyszerűsített személyiségkép él. Ez a redukált emberkép gyakorlatilag azt jelenti, hogy aki így látja a környezetében a fiatalokat, az nem számol a fiatalok személyiségének lelki jelenségeivel, a magatartásukat meghatározó irracionális tényezőkkel, a változás lehetőségével, figyelmen kívül hagyhatja a személyiségüket érő sérelmeket, veszteségeket is, egyszerűen lebecsülheti ezeknek a fiataloknak a sebezhetőségét. Ezen fiatalok problémás viselkedéséről, mindennapos életükről, pedig olyan hiedelem élhet, miszerint minden rajtuk múlik, mintha a problémás viselkedés megváltoztatása alapvetően az ő akaratukon múlna, amivel egyértelműen túlbecsülik az érintett fiatalok kompetenciáját.

Szegényes kommunikációs eszközök

A fiatalok kommunikációs kultúrája sohasem független a közvetlen, a társas környezetükben szerzett tapasztalatoktól. A meglévő kommunikációs eszközök használatának módja azonban nem feltétlenül csak szociológiai értelemben különülhet el egymástól, mindazt nagyban befolyásolhatja az érintett fiatalok diszpozíciója, aktuális sorshelyzete. A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjai tulajdonképpen olyan kommunikációs környezetben élnek, amelyet leginkább indulatos és konfliktusos életvitel és szegényes, korlátozott nyelvi kifejezőeszközök jellemeznek. Az ilyen helyzetben élő fiatalok szerényebb tanulási teljesítménye is a meglévő, gyakran kifejezetten szegényes nyelvi eszközökkel, illetőleg a szerény intellektuális készletekkel magyarázható. Ezen fiatalok számára az adott, egyszerűbb kommunikációs készlet önmagában is akadályozza, sokszorosan megnehezíti a bonyolultabb társas ismeretek elsajátítását, a differenciáltabb érzelmek, élmények kifejezését. A zömében gesztusokkal kísért, egyszerűbb nyelvi eszközök azonban még inkább nehezzé, töredezetté válhatnak, ha a fiatalok aktuális élethelyzetükben megoldatlannak látszó konfliktussal találkoznak; különös kommunikációs zárlat keletkezik, amelyben az életvezetés szempontjából meghatározó szándék és akarat kifejezése válik kudarcossá, lehetetlenül el.

Elégtelen és/vagy negatív társadalmi tapasztalatok

A társadalmi környezet ezer és ezer csatornán keresztül sugározza a fiatalok felé, hogy mit tart sikeresnek és követni valónak, mit támogat a leginkább, és mi mindent szorítana ki a hétköznapi életből. Mintákat, ha úgy tetszik, értékeket mutat a jövő nemzedékének, amelyekben az elkövetkező időszakokban szívesen látná vissza őket, amiben feltételezhetően a fiatalok saját képességeiket (tehetségüket) értékesíteni tud-

ják. A mai világ pontosan olyat mutat, amilyet tud, amilyen értékek és normák gyakorlatilag megjeleníthetők: jelenleg a leginkább zavaros, ellentmondásokkal teli értékviszonyokat mutat, amelyek között egy sor elidegenítő, öncélú vagy nem éppen konstruktív fogyasztási modell van. Aligha meglepetés, hogy közöttük eligazodni roppant nehéz, hiszen az egyes felmutatott értékek annyira szembefeszülnek egymással, ugyanakkor olyan békében megférnek egymással, hogy ez a képtelenség már-már mindennapos élmény.

Nem feltétlenül az a legnagyobb baj, hogy annyira eltérő, annyira ideiglenes értékek, minták lettek napjainkban a leginkább meghatározók, hanem hogy a felnőtté váló fiatalok önnön képességeik érvényesítéséhez, ha úgy tetszik értékesítéséhez, alig kapnak komoly segítséget, kapaszkodót. Napjaink változó világa jószérivel magára hagyja, megfelelkezik a gyermekeiről. A fiatalok egyszerűen keveset tudhatnak arról, hogy azokat a mintákat (az álmaikat) miképpen lehet elérni, hogyan kellene érte lépni, cselekedni egyik napról a másikra. A célok kitűzéséhez és eléréséhez, illetőleg mindannak során az akadályok leküzdéséhez alig kapnak elégséges konstruktív eszközöket. E nélkül pedig hogyan lehet a jövőről álmodniuk?

A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjai számára a felnőtté válás – kis túlzással – maga a kiábrándulás folyamata, hiszen életük már nagyon korai szakaszában intoleráns, erőszakos, durva világot tapasztalhatnak meg, amely legalább annyira átláthatatlan, mint leküzdhetetlen akadályokkal teli, amelyben az érvényesülés gyakran nincs összhangban a társadalmilag hirdetett normákkal, amely nagy kedvvel jutalmazza erőszakot és bünteti a gyengét. Az álmok is „átkriminalizáltak” és valószerűtlenek, amelyek nem csupán elérhetetlenek, hanem álmodójukat infantilis állapotban „tartósítják”.

Addiktív, védekező diszpozíció – gyakran konkrét drogokkal, erőszakkal, önbűntető tendenciákkal

A mai fiataloknak egyáltalán nem egyszerű feladat felnőtté válni, a felnőttek világához alkalmazkodni. Nagyon kevés kapaszkodót, segítséget kapnak ehhez. A felnőttek világa egyáltalán nem világos, zavarosak a normák, kemények a feltételek, „türelmetlenek a vizsgáztatók”. Sokan érezhetik: irracionálisra növekedett számukra a tét, és egyáltalán nem biztos, hogy képesek lesznek helytállni. A kommunikációs eszközökben szegényes, nehezebb életviszonyok között élő fiatalok, akik a világról kevés és keserű tapasztalatokkal rendelkeznek, cél és támogató környezet nélkül, gyakran megoldatlannak látszó konfliktusokba keveredhetnek. Sokszorosan nagyobb közöttük a kudarc, a bukás valószínűsége, amit éppen a felnőtté válás intenzív időszakában roppant nehéz feldolgozni.

Az előbbieket követve megnövekedett a nehezebb élethelyzetben lévő fiatalok között a konfliktusok elől elbújó, konfliktusokat elhárító, a védekező, a tagadó viselkedéssel reagálók száma. Sokan közülük egyszerűen nem képesek elviselni a helyzetüket, saját képességeik vélt korlátait és a „szerencsétlen” életkörülményeiket együtt. Minden álmuk ellenére a sorsuk gyakran durva világ, amely gyakorlatilag „erőszakra” és menekülésre szocializálja őket. Életükbe valahogy nem fér bele a jövő, számukra minden csak rövid távú. Elhárítanak tehát maguktól mindent, ami változással (kudarccal és fájdalommal) kecsegtet, és védelmet, kapaszkodót keresnek.

Az ilyen módon kialakult élethelyzet biztonságát (hogy az egyén legalább belül érezze magát védettnek) valódi problémamegoldás nélkül, a függés egyre inkább bővülő, nagyon széles eszköztára „szolgálja”. Igazi „boldogságipar” jött létre, amely teljes intenzitással próbálja kiszolgáltatni a függést kereső fiatalok „igényeit”.

Nagyon sokféletől kerülhetnek tehát a fiatalok addiktív sorshelyzetbe, amelyben az érintett fiatalok hétköznapi tetteit, de még az álmaikat is

alapvetően a kényszerek működtetik, naponta szembesülhetnek azzal, hogy nem is tehetnek mást. Mintha valamiféle üveggyűrű venné körül őket, amely mintha összeszorítaná őket, kiszorítaná belőlük az önálló mozdulatot, az önmegvalósítás képességét, de megengedné számukra, lássák, mi az, amit nem érhetnek el...

Visszajelzés nélküli, gyakran torz, irreális énkép, elégtelen, negatív beállítottságú önismeret a saját képességekről

A nehezebb élethelyzetben lévő fiatalok nagy részét kényszerítő, szinte kényszeres életvezetés jellemzi, és bármilyen úton kerültek is szorongató életkörülmények közé, helyzetüket sorsszerűnek élik meg. Ezeknek a fiataloknak a kudarcokkal és illúziókkal teli, alig változó, legfeljebb valószínűtlenül lebegő élethelyzete különös „kíséretet” kap azzal, hogy légtüres (és előítéletes) társas környezetben kell felnőniük. Mintha ebben a különben eleven, befogadó életszakaszban „vakrepülés” lenne a sorsuk, környezetüktől önmagukról nem vagy alig kapnak érdemi visszajelzést, így az esetleges, konfliktusokban és feszültségekben bővelkedő életüket nem tudják vagy nem akarják a valóságnak (azaz a képességeiknek és lehetőségeiknek) megfelelően átlátni. Talán nem is véletlen, hogy a nehezebb sorshelyzetben felnövekedő fiatalokban gyakran meglehetősen hamar torz, irreális énkép alakul ki, melyet a konkrét, saját képességeikkel és lehetőségeikkel összefüggésben inkább negatív beállítottság jellemez, és amely az aktivitás teljes elvesztegetésével és elszigetelődéssel (illetve kollektív elszigetelődéssel) járhat.

Az ilyen körülmények között felnőtté váló fiatalok képzeleti világa, fantáziája önmagáról és a világról, a világgal való kapcsolatáról – ahogy az élete – teljességgel eltorzulhat, amelyben valószínűtlen, „műanyag” álmok kezdenek dominálni. Majd ezek az álmok is elapadhatnak, és a valószínűtlen sorshelyzetben, igazi változások nélkül is valamilyen módon pótolni, táplálni

kell ezt a felnőtté váló fiatalok életét annyira meghatározó, vágyakat kifejező, jövőt megidéző fantáziát, amire például a kábítószeresek kiválóan alkalmasak.

Az elérés felé

Alacsony küszöb

Az előbb érzékeltett fiatalok világát egyszerűen nem lehet minden azonosított probléma megoldásának igényével szemlélni. Ebben a világban a mindennap megélt problémának ugyanis egyszerűen más a súlya, másként élik meg azokat, akik benne vannak. És mindez nem egyszerűen a sorshelyzetből eredeztetett perceptuális következmény. Akiknek nincs közvetlen ismeretük az ilyen helyzetben élő fiatalokról, talán nem is érzékelik mindazokat a társas konzekvenciákat, amelyek a tartós – megoldatlannak megélt – problémákkal együtt járnak. Mindez olyan szegényes mintákkal, életvezetési kényszerekkel teli szocializációt jelent, amelyet egy sor trauma, önértékelési zavar kísér. Hogyan lehet úgy élni, hogy a környezet folyamatosan a személyes kudarcokra, a veszteségekre emlékezteti az embert? Hogyan lehet a jövőről álmodni, ha az ember nem érzi a jelenben a saját súlyát, ha a jelen fájdalmas számára?

Akik nem kívánnak idő előtt kész tényként elkönyvelve lemondani az alkalmazkodási konfliktusok között, megoldatlannak megélt problémákkal élő fiatalokról, azoknak velük elsősorban a kapcsolatokra, a meglévő kapcsolatok kiszélesítésére kell törekedniük. Ebből a szempontból nem az interpretált problémáik a legfontosabbak, hanem hogy ők milyenek, ők milyen helyzetben vannak. Amennyiben alacsonyabbra szállítjuk a kapcsolatok megteremtéséhez és megtartásához szükséges küszöböt, arról is képet kaphatunk, hogy az érintettek igazából miként élik meg a saját helyzetüket.

Akik veszélyek között élő fiatalokkal kapcsolatot találnak, azok számára megrázó élmény lehet néha olyat hallani, amit minden józan ész

elvet, és az ember személyes életfelfogása kizár. De hangsúlyozom, ezek a megismert problémák az érintettek mindennapos életének – bármilyen szörnyűnek látszik – rövidebb-hosszabb ideje részesei. És talán nem is mindenről hallunk ilyenkor. (Nem is mindent tudnak artikulálni, talán mert sosem azonosították, talán mert annyira fájdalmas – ezek miatt még a kérdezősködés is kockázatos.) Együtt élnek mindazokkal, és sokan nem látnak ki belőle, elfogadták, egyszerűen hozzáigazították az életüket. Az alacsonyabb küszöb gyakorlatilag azt jelenti, hogy – a kapcsolatok kiterjesztése érdekében – úgy fogadjuk el az érintetteket, amilyenek. Ha azt akarjuk, hogy a kívánatos változáshoz segítsük őket, el kellene kerülni, hogy a megteremtett kapcsolatnak feltételeket szabjunk. A veszélyek között élő és ilyen módon gyakorlatilag elszigetelődött fiataloknak egyszerűen szükségük van a feltétel nélküli (alacsony küszöbű) kapcsolatokra – kérnek ők segítséget, ha úgy érzik, ha elfogadó, bizalomteli kapcsolatot találnak. Azonban ilyen helyzetben sem kellene olyan kérdésekben segíteni próbálni, amire nem kaptunk az érintett fiataloktól felhatalmazást. Akkor is leginkább az ártalmak csökkentésére kell törekedni.

Társas ingerküszöb

A kialakult helyzetből kilábalás sohasem lehet független a társadalmi környezet állapot-változásaitól. Ez gyakorlatilag azt jelenti, ha a társadalmi összfigyelem továbbra is elkerüli (és elítéli, leírja stb.) a nehezebb helyzetbe kerülő fiatalokat, vagyis ha a felnőtté válás feltételrendszere általuk érzékelhető módon nem javul, ha az ilyen sorsú fiatalok számára érdemben nem születnek őket segítő konkrét intézkedések, ha nem jönnek létre segítő intézmények és szervezetek, akkor a fiatalok korai kiszakadása további súlyos következményeket hozhat. A felnőtté váló fiatalok körül kialakult kapcsolat nélküli szituáció konzekvenciái ugyanis gyakorlatilag szinte teljességgel kiszámíthatatlanok.

Sok múlik azon, miként látja, miként fogja fel a felnőtt társadalom a fiatalokat, közöttük éppen azokat, akik „sok gondot okoznak”, akik nem a felnőttek jószereivel felületes elképzelései szerint nőnek fel és mutatják meg, hogy valójában milyenek. És itt nem egyszerűen generációs konfliktusra, a generációk közötti természetes perceptuális különbségek megjelenésére, megjelenítésére gondolok. Ez a megközelítésmód – szerintem – igazából kifejezetten egy, a felnőtt társadalomra hosszúhosszú ideje átöröklődött rossz beállítottságból eredhet, amely miatt a napjaink felnőttjei nem találták meg még azt, hogy miképpen vegyék komolyan, miképpen kezeljék a helyén felnőtté váló fiaikat, lányukat. Ennek a beállítottságnak a következménye ugyanis a nemzedékek közötti alig viselhető távolság, a kapcsolatok radikális csökkenése – éppen abban az időszakban, amikor a fiatalok olyan fontos változás, döntés közben vannak, amikor egyáltalán nem mindegy, hogy miképpen alakul a sorsuk.

Könnyű persze azt mondani, legyen végre a gyakorlatban is érzékelhető cél a fiatalok számára (ha úgy tetszik, tudatni kell velük, szükség van rájuk), amikor a hétköznapi valósága egészen másról szól. Minden változás (ha van változtatási szándék) ugyanis itt kezdődik. Lehet talán úgy is fogalmazni, akkor érezhetik a fiatalok, hogy számítanak, szükség van rájuk, ha a felnőttek kellő türelemmel figyelik és segítik őket, ha életkezdésükhöz valóságos lehetőségeket – és kudarc esetén újrakezdésre ismét bizalmat és újabb alkalmakat – kapnak tőlük, ha megértéssel fogadják a nemritkán szokatlan felfogású kezdeményezéseiket (mert a felnőttek tudják, abból születhet minden érték és eredmény).

Ennek a megkülönböztetett társas figyelemnek a megteremtése nem könnyű. Ebből a szempontból a fiatalokat életkortól függetlenül körülvevő emberek és alapintézmények szellemisége a kialakult helyzet kulcsa. Ők közvetítik ugyanis a felnövekedő fiatalok számára a szélesebb társadalmi környezet üzenetét, mikor, miben és hogyan számítanak

(vagy nem számítanak) rájuk. A hétköznapi gyakorlatába belevesző konkrét értékek és normák sajátítódhatnak ekkor és ezeken a színtereken el, melyek aztán alapvetően megszabják a fiatalok életútját, ha úgy tetszik, sorsát. Mindaz ugyanis, ami a családokban és az iskolákban, személyes és korosztályi társas környezetben történik, vagy nem történik meg, csak nagyon nehezen vagy talán egyáltalán nem korrigálható. A felnőtté váló fiatalok között ijesztő számban tapasztalható korai szakadás jelensége pedig világos üzenet, hogy még sokat kell javítani a fiatalokat körülvevő (személyes) társadalmi közeg szociális ingerküszöbén.

A változtatás lehetősége

A felnőtté válás során jelentkező, általunk érzékelhető szakadással tehát nem az a baj, hogy nemzedéki újratermelődés folyamatát veszélyezteti, hanem hogy az ilyen módon létrejövő változás nagyon sokba kerül. Hogy a kialakult helyzet ijesztő méretekre növelte a potenciális vesztesek számát, mert a fiatalokat körülvevő intézményrendszer nehezen reagál a kialakult helyzetre. Mert a mai társadalom nem képes alternatívát, azaz átfogó korrekciós és újrakezdési lehetőségeket teremteni a számukra; és mert a nehéz helyzetben felnövekedő fiatalok elhanyagolásával elvesztegeti a társadalom természetes erőforrásait.

De a változtatás lehetősége a leggyakrabban ott rejtőzik, ahol maga a konfliktus, a probléma keletkezett. Ennek a tulajdonképpen nyilvánvaló összefüggésnek a gyakorlati felfedezésére akkor nyílik a leghamarabb esélyünk, ha a nehezebb élethelyzetben lévő fiatalok sorsát első sorban nem a balszerencsének vagy egy velejéig rosszhiszemű intézkedéssorozat (vagy éppen elmaradt intézkedések) következményeinek tulajdonítjuk, hanem az érintettek részvételére és az ő részvételükkel sorskonfliktusuk lehetséges konkrét megoldására összpontosítunk. Ha már az érintettek elérésében, sőt a megoldás feltárá-

sának felelősségében megkísérelünk közösséget vállalni az érintett fiatalokkal, de nem egyszerűsítjük le a felnőtté válásuk útját.

A jelzett probléma leginkább olyan színtereken és élethelyzetekben jelentkezik, ahová az érdemi segítség egyáltalán nem vagy alig jut el, ahol a bajba került fiatalok gyakorlatilag magukra maradnak. Ezekről a körülményekről a felnőtt emberek zöme nagyon keveset tud. Inkább kívülről, látszat alapján és a médiában „tálalt” történetek révén szerez értesüléseket, és meglehetősen áttételes és felületes információk alapján ítélkezik, ami sokszorossá növeli a távolságot egyik oldalon az érintett fiatalok, másik oldalon a környezetük, a szakmai szervezetek, illetőleg szakemberek között.

Tehát nem egyszerűen arról van szó, hogy szakmai feladatokat vállaló szervezetek, meghaladva eddigi gyakorlatukat, felkészült szakemberek révén kilépjenek az intézményes falak közül, és úgynevezett utcai munkát végezzenek. A feladatoknak nem csupán a kedvezményezettjeivé kellene tenni az érintetteket, hanem igazi főszereplőjévé, vagyis cselekvő részeseivé. Arra kellene törekedni, hogy az érintetteket egyenrangúnak fogadják el mind a feladatok

azonosításában, mind pedig a segítő, megelőző, alternatívát nyújtó feladatokban.

Elérési típusú szervezetre vagy programra igazán akkor van szükség, amikor a különféle veszélyek és megoldatlannak megélt problémák között felnőtté váló fiatalok és a segítséget képviselő szakellátó intézményrendszer között az elviselhetőség határáig megnőtt és állandósult a távolság. Amikor a mostoha, az elégtelen intézményes (családi, iskolai) kapcsolatok között élő fiatalok számottevő csoportjai gyakorlatilag messze kerültek és kimaradtak az ellátó rendszerből, és csak nagyon körülményesen vagy egyáltalán nem jutnak közelébe a szakszerű segítségnek. Hiszen akik ilyen sorshelyzetbe jutottak és megoldhatatlannak élik meg problémáikat, érdemi segítség nélkül egyszerűen kilátástalannak láthatják a helyzetüket, és nagyon könnyen feladhatják.

Jegyzet

- 1 Jelen írás a „Kizakadás vagy leszakadás” (*Esély*, 99/4. 73.) és a „Kapocs – szisztéma” (*Család Gyermek Ifjúság*, 2003/4. 33.) című írásaimban foglaltak felhasználásával készült.

◆ Megjelent: ÚISZ 4. szám (2004 / ősz)